

покращити підхід до своєї власної, а не запозиченої мети життя, активізує пильність до обрання доцільного рішення.

Список використаних джерел:

1. Ільницька Л. Виховна відповідальність у розуміння повноцінного значення кольору під час воєнного лихоліття. *Наукові тренди постіндустріального суспільства* : IV міжн. наукова конф., м. Суми. 2023. 182 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-311-1-57>

Калішук С. М.,

*доктор психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології особистості та соціальних практик
Київського університету імені Бориса Грінченка*

Журавель Є. Ю.,

*аспірантка кафедри психології особистості та соціальних практик
Київського університету імені Бориса Грінченка*

ДЕТЕРМІНАНТИ КАРТИНИ СВІТУ ОСОБИСТОСТІ

Однією із ключових проблем психологічної науки є вивчення системи уявлень людини про саму себе, своє місце в світі, взаємовідносин з іншими людьми та навколишнім середовищем. Дослідницький інтерес вчених торкається питань: «Як смислова суб'єктивна модель світу особистості, її картина світу впливає на інтерпретацію та оцінку життєвих подій? Що детермінує свідомий чи несвідомий вибір людиною своїх емоційних та поведінкових реакцій на обставини? Що саме визначає якість життя людини та грає провідну роль у виборі самоздійснення?»

Для опису внутрішньої репрезентації зовнішніх об'єктів дослідниками використовується поняття «картина світу» (О.М. Лозова [8], С.М. Калішук [3], Т.О. Піроженко, С.О. Ладивір, О.О. Вовчик-Блакитна [13], Н.М. Токарева, А.В. Шамне [16], У. Найсер [22]) та образ світу (С.М. Калішук [4], С.Д. Максименко [9], Р. Ф. Пьюселік, А.Дж. МакБи [14], В. Сатир [23]).

Проте, дослідження взаємовпливів об'єктивної реальності та персонального досвіду людини у більшості своїй присвячено вивченню генезу образу світу і картини світу як «інтенційно-активованої

динамічної смислової мережі», що здійснюється упродовж життя під впливом соціальної взаємодії та індивідуального досвіду суб'єкта (С.М. Каліщук [3]). Відтак, бракує даних про вплив екстремальних подій на перебудову смислової системи людини, її світогляду і образу світу.

Саме тому, сьогодні актуальним є питання теоретико-методологічного обґрунтування і прикладної розробки технології психологічної допомоги учасникам бойових дій та подальшої їхньої реабілітації й реінтеграції у мирне життя. Відомо, що війна, як середовище надмірного екстремального впливу, викликає необхідність жити і діяти в умовах постійної небезпеки та загрози життю, створює умови значного і тривалого емоційного навантаження, примушує брати на себе підвищену відповідальність за прийняті рішення та їх наслідки для багатьох людей, спонукає витримувати важкі й небезпечні обставини та адаптуватися до різкої зміни довоєнного способу життя.

Досвід перебування у зоні бойових дій реорганізує сформовану раніше суб'єктивну картину світу військових. Дія бойових стрес-факторів є не тільки негативною щодо фізичного та психічного здоров'я комбатантів, але й спричиняє зміни у їх особистості, системі цінностей, переоцінку раніше відкритих смислів життя і смерті (О.А. Блінов [1]). Останнє, у свою чергу, призводить до порушення соціальної адаптації за межами життєво-небезпечної ситуації, викривлення соціальних зав'язків, ускладнення реалізації у професійній діяльності. Зазначені аспекти життя та діяльності військових в умовах війни детермінують роботу по відновленню їх фізичного та психічного здоров'я та повернення їх до «після-воєнного» життя.

Виокремлення детермінант, що посилюють, збагачують і розширюють картину світу людини, надає можливість віднаходити дієві й ефективні засоби психологічної допомоги військовослужбовцям та ветеранам, картина світу яких переживає різноспрямовані руйнації. До внутрішніх детермінант ми відносимо: життєві цінності; регуляційні смисли особистості; орієнтацію на позитивне майбутнє. Зовнішньою детермінантою є соціально-психологічна підтримка як стратегія долаючої поведінки.

А. Лазарук узагальнює визначення терміну «ціннісні орієнтації особистості» як «складний соціально-психологічний феномен, котрий характеризує спрямування і зміст активності особистості, є складовою частиною системи відносин, визначає загальний підхід людей до світу, до себе, надає сенсу особистісним позиціям, поведінці, вчинкам» (А. Лазарук [7, с. 23]). «Смисл» або «сенса» як психологічний еквівалент міждисциплінарного поняття «цінність», виражає ідею життя людини, яка спрямовує її буття (В. Франкл [19], В.Г. Нестеренко [11],

З.С. Карпенко [5]). Сенс – це базова цінність найвищого порядку, персональне представлення життєвих вартостей, життєвий орієнтир, який організовує діяльність людини у бажаному напрямку. Тут з'являються умови для укріплення та розширення картини світу, за рахунок збагачення її новими сенсами життя.

Сучасні теоретичні та емпіричні дослідження доводять існування зв'язку між образом майбутнього та здоров'я-орієнтованою поведінкою особистості у сьогоденні, вибором ведучого мотиву, процесом прийняття рішень (О.М. Сенік, Р.М. Різник, І.С. Горбаль [15]). Відмічається позитивна кореляція між бажаною перспективою майбутнього та діями, що реалізуються для її досягнення (Дж. Адамс, Д. Нетл [17], Дж. Оулет [22]). Позитивні очікування від майбутнього детермінують створення так званої «власної моделі майбутнього», що в свою чергу призводить до появи потенціалу, скерованого на вирішення практичних питань: спрямованість на мету, побудова плану реалізації, вибір засобів та знаходження ресурсів досягнення намірів (К. Левін [22]). Тож, на нашу думку, позитивна орієнтація на майбутнє створює простір для розширення картини світу особистості.

Низка авторів виділяє соціально-психологічну підтримку як ключовий соціальний чинник стратегії долаючої поведінки (Д. Террі [25], Р. Шварцер, А. Леппін [24], А. Брунет, [18], В.В. Москаленко [10], Н.І. Кривоконь [6]). За В.В. Москаленко соціальною підтримкою є «почуття, що тебе підтримують інші» [10, с. 392]. Процесність такої підтримки задається формуванням ціннісного переживання щодо себе, зокрема, щодо того, що людина сприймається і розуміється як важлива для інших, що про неї дбають, піклуються, надають можливість правильно оцінити критичну ситуацію та своє ставлення до неї. Функціональні складові соціально-психологічної підтримки представлені конкретними психологічними інструментами подолання. У такий спосіб будується простір вироблення персональних засобів протистояння скрутній ситуації та визначення суб'єктивної стратегії долаючої поведінки. Психосоціальна підтримка мобілізує внутрішні сили особистості, які будуть скеровані на конкретні дії для досягнення результату. А отже, психосоціальна підтримка, в тому числі за рахунок досвіду людей, які її надають, збагачує та розширює картину світу особистості, яка таку підтримку отримує.

Подальший дослідницький інтерес полягає в знаходженні методів діагностики внутрішніх детермінант, що посилюють картину світу особистості.

Список використаних джерел:

1. Блінов О. А. Вплив стрес-факторів діяльності на військово-службовців. *Вісник НАОУ*. 2006. 2, 118–124.
2. Каліщук С.М. Емоційне тло «картини світу» особистості: генеза, діагностика і психокорекція. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. 1(4). С. 124–128.
3. Каліщук С. М. Смыслова архітектоніка свідомості й екзистенціально-системний концепт реорганізації «картини світу» майбутніх психологів-консультантів. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2020. № 48. 154–174.
4. Каліщук С. М. Суб'єктивна модель реальності: першоджерела побудови. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2020. № 47. 93–117.
5. Карпенко З. С. Аксіопсихологія особистості. Київ : ТОВ «Міжнародна фін. Агенція», 1998. 220 с.
6. Кривоконь Н. І. Соціально-психологічна підтримка як чинник подолання скрутних життєвих ситуацій. *Збірник наукових праць «Проблеми сучасної психології»*. 2015. 29.
7. Лазарук А. Цінності людини у науково-психологічному осмисленні. *Психологія і суспільство*. 2003. № 2(12). С. 19–37.
8. Лозова О. М., Юревич А. Ю. Психосемантичний зміст картини світу професій абітурієнтів психологічних спеціальностей. *Компетентнісний підхід у професійній підготовці майбутніх психологів*. 2014. С. 106–122.
9. Максименко С.Д. Життєвий шлях особистості як базова категорія генетичної психології. *Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія : Психологічні науки*. 2014. № 2(12). С. 5–13.
10. Москаленко В. В. Соціальна психологія. Підручник. Вид. 2-ге, виправлене та доповнене. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 688 с.
11. Нестеренко В. Г. Вступ до філософії: онтологія людини. Київ : Абрис, 1995. 336 с.
12. Папуча М. В. Враження як проблема військової психології. *Український психологічний журнал: збірник наукових праць*. 2019. № 1(11). С. 161–176.
13. Піроженко Т. О., Ладивір С. О., Вовчик-Блакитна О. О. Становлення внутрішньої картини світу дошкільника : монографія. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. 236 с.
14. Пьюселик Р. Ф., МакБі А.Дж. Війни реальності. Терапія дисоційованого стану. Одеса : ВМВ-принт, 2018. 333 с.

15. Сеник О. М., Різник Р. М., Горбаль, І. С. Щоб кинути курити, розвивайте часову орієнтацію на майбутнє. *Психологія і суспільство*. 2017. № 4(70). С. 134–144.

16. Токарева Н. М., Шамне А. В. Концептуалізація суб'єктивного образу дорослості у семантичному просторі мовної особистості. *Psycholinguistic*. 2020. № 27(1). С. 287–309. doi.org: 10.31470/2309-1797-2020-27-1-287-309

17. Adams J., Nettle D. Time perspective, personality and smoking, body mass, and physical activity: An empirical study. *British journal of health psychology*. 2009. 14(1). 83–105.

18. Brunet A., Boyer R., Weiss D. S., Marmar, C. R. The effects of initial trauma exposure on the symptomatic response to a subsequent trauma. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*. 2001. 33(2). 97–102.

19. Frankl V. Man's Search for Meaning. An Introduction to Logotherapy. Boston : Beacon Press, 2006. 165 p.

20. Lewin K. A dynamic theory of personality. New York: McGraw-Hill, 1935. 286 p.

21. Neisser U. The Rising Curve: Long-Term Gains in IQ and Related Measures. *San-Francisco: American Psychological Association*. 1998. 192.

22. Ouellette J. A. et al. Using images to increase exercise behavior: Prototypes versus possible selves. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 2005. 31(5). 610–620.

23. Satir V.M. Peoplemaking. United Kingdom: Souvenir Press Ltd., 1990. 304 p.

24. Schwarzer R., Leppin A. Social support and health: A theoretical and empirical overview. *Journal of social and personal relationships*. 1991. 8(1). 99–127.

25. Terry D. J. Coping resources and situational appraisals as predictors of coping behavior. *Personality and individual differences*. 1991. 12(10), 1031–1047.